

Gustav Fridolin: Almedalstal 2015

Talare

Gustav Fridolin
Språkrör

Datum

1 juli 2015

Plats

Almedalen

Sverige är inte landet lagom. Vi är landet där vi värderar individens frihet och rätt att vara sig själv högst av alla. Och vi är landet som amerikanska politiker använder när de vill skrämmas med skatter eller gemensamt finansierad vård. Vi är landet med en av de mest effektiva statsförvaltningarna. Och vi är landet som håller trefikat som helig. Vi är landet där man gratis får prova ett instrument i den kommunala musik- och kulturskolan. Och vi är landet med en musikexport värd miljarder. Vi är landet där 650 000 ställer upp som ideella idrottsledare. Och vi är landet som tagit över 600 OS-medaljer. Vi är landet med en högre andel förvärvsarbetande kvinnor än någon annanstans. Och vi är landet med den längsta betalda föräldraledigheten i världen. Vi är Sverige. Och vi trivs med att vara långt ifrån lagom. Det tog oss nämligen en stund att ta oss hit. Jag har bestämt mig för att tala om det jag verkligen tycker är viktigt. Jag ska tala om bildningen, och om miljön. Men låt oss börja från början. Eller rättare sagt 1814. Då var Visby enda stiftet i landet med skola i varje socken, i hälften av dem lärde man sig inget annat än innantilläsning ur katekesen. I Stockholm gick ännu bara var femte pojke i skolan, ännu färre av flickorna. Sverige var kallt och klassamhället hårt. Man blev vid sin läst, och för de allra flesta var det en tillvaro där man slogs mot kylan och hungern och allt annat som hör fattigdomen till. Med missväxten och ångbåten kom emigrationen. Gotlands befolkning krympte. På en ö med knappt 50000 invånare lämnade under några årtionden 11000 för att söka framtiden på andra sidan Atlanten. Vid förra sekelskiftet räknades snart var femte svensk in som bosatt i USA. I den statliga emigrationsutredningen som tillsatts 1907 fördes förslag fram om hårdare utlänningslagar, stopp för utvandrarna vid gränsen. Men liberalerna ville något annat. De argumenterade för sociala och ekonomiska reformer, för rösträtt och demokrati, trygghetssystem oberoende av familj eller samfund, rätt och möjlighet att välja arbete och väg i livet, steg som skulle – och jag citerar nu – ”förmå vår ungdom att i sitt eget land se ’framtidlandet’”. Den liberala hållningen segrade. En brokig allians av liberaler, arbetarrörelse, kvinnokämpar, frikyrkor, småbondesammanslutningar och nykterhetsivrare började forma

framtidlandet, och i efterhand framstår en beståndsdel som viktigare än allt annat: en god skola för varje barn. Bildning i var människas ägo skulle säkerställa ”klass- och kastskillnadsprincipens utdrifvande ur vårt samhällslif” som liberalen Ernst Backman uttryckte det. 1919 infördes så den första läroplanen, småskolan och folkskolan slogs samman i en allmän och obligatorisk sexårig skola, en statlig skolöverstyrelse tog form, en fyraårig folkskollärautbildning inrättades. Riktiga skolbyggnader började uppföras långt ut i bondbyarna. I ett Sverige där kvinnors rösträtt fortfarande var stridsfråga lämnade nyutexaminerade ogifta lärarinnor hemmet för att bosätta sig själva i dessa nya skolor där de fick ansvaret för att ge varje barn utbildning. Med decennierna blev skolan längre och mer krävande. -37 gjordes fortsättningsskolan obligatorisk, folkskolan blev sjuårig. -41 infördes engelska som första främmande språk. Efter förslag från 1946 års skolkommision påbörjades försök med enhetsskola. Femton år senare blev den grundskola. Barnträdgårdarna och barnstugorna växte till förskola och fritidshem, -75 stiftas förskolelagen med avgiftsfri förskola för sexåringar och tio år senare fattar riksdagen beslut om pedagogisk förskola för alla barn från föräldradidighetens slut till skolåldern. Svensk skola blir ett internationellt föredöme. Oavsett vem du är, vilket hem du växer upp i, hur många böcker som finns i bokhyllan därhemma – ska du här få en bra utbildning, makt över ditt eget liv. På ett par generationer förvandlas Sverige från ett land där man föddes till den man var, till ett där man gör sig till den man vill vara. Det här är en utveckling lätt att måla i ideologiskt skimmer. Men den starka skolan växte inte fram som svaret på önskedrömmar. Den var en ekonomisk nödvändighet för ett litet land i en hård värld. Klassamhällets raa uteslutningsprinciper gjorde att vi gick miste om innovatörer och ingenjörer, konstnärer och kreatörer, forskare och företagare. Vi hade inte råd med ett sådant slöseri. Därför satsade vi på skolan. Och inte bara en skola för inlantilläsning, utan en skola där alla fick växa, utmana sina egna begränsningar, nå över sina egna drömmar. Det är bildning. Och det är det allt handlar om, fortfarande. Senast jag stod här i Almedalen uttryckte jag en förhoppning om att den stora skolpolitiska valfrågan skulle bli bildningen. Många möter en riktigt bra skola i Sverige. Kunniga och engagerade lärare ger våra barn chanser, visar vägar till kunskap och självförtroende. Elever anstränger sig, finner tekniker för att lösa problem, får känna lust för lärandet. De allra flesta kommer minnas sin skolgång som en tid då man la grunden för ett vuxenliv med egenmakt, självtillit och arbete. Det är bara det, ”de allra flesta” är inte tillräckligt. Inte om vi håller bildningen högt, om vi menar allvar med att vara en kunskapsnation. Inte om ojämlikheten samtidigt gör allt större revor i

skolsystemet och sorterar barnen i elever som kommer till skolan med mycket hemifrån – och kommer lyckas – och dem som inte kan räkna med samma stöd hemma – och löper allt större risk att aldrig få lyckas. Skillnaden i gymnasiebehörighet mellan barn till föräldrar som själva har gymnasieexamen och barn till föräldrar som inte har det har fördubblats sedan 2006. Det är skillnader som skär rätt genom skolor, och skillnader som ökar mellan skolor. Det sägs att vi har skolval i Sverige, men egentligen har vi valda och bortvalda skolor. Och jag måste fråga: Vari ligger valfriheten i att vissa får plats på skolorna där alla vill gå, medan andra lämnas i skolorna som valts bort? Det är inte valfrihet. Det är lotteri. Skolan ska inte innehålla några nitlotter. Alla skolor ska vara bra skolor. Därför måste valfriheten kombineras med starka system för likvärdighet. Resurser ska inte smetas ut lika till alla, utan gå till de elever och skolor som har de tuffaste förutsättningarna. Vi ska kunna lita på att de som får förtroende att driva skola fattar beslut utifrån vad som ger mesta möjliga lärande, inte vad som ger mesta möjliga vinst. Vi har skolor i Sverige som vänt till fullständig måluppfyllelse, där man slutat bortförklara elevernas resultat och med rätt insatser gett alla en ärlig chans. Och vi har skolor i Sverige där eleverna år efter år lämnar utan de kunskaper och verktyg man behöver i vuxenlivet. Då kan inte staten bara stå och titta på. Då finns ingen tid för stat och kommun att skylla på varandra. Därför har regeringen gett Skolverket mandat att sluta utvecklingsavtal med huvudmän om skolutveckling på enskilda skolor. Det kallas ”Samverkan för bästa skola” och är den största förändringen i statens relation till huvudmännen sedan kommunaliseringen och grundandet av Skolinspektionen. Så tar vi vårt gemensamma ansvar. Alla skolor ska vara bra skolor. Alla elever ska få möta höga förväntningar. Lärögonblicket definieras av att vi lyckas med något som vi tidigare trodde var omöjligt. Innan vi lärt oss läsa är en sida text bara oläsliga krumelurer. För att vi ska tro på vår förmåga att förvandla det till bokstäver, måste vi först möta någon som visar att det går. Därför krävs det ofta av läraren att tro mer om sina elever, än vad de klarar att göra själva. Och jag upprepar det: Så många i svensk skola gör så mycket, det sker så mycket skolutveckling och så mycket lärande. När skolsystemet brister, står lärarkåren upp. Vi klarar så mycket, trots sprickorna i systemet. Tänk då vad vi kan klara när systemet bär. Läraryrket ska igen värderas som ett av våra viktigaste yrken. Därför investerar regeringen i höjda lärarlöner. Därför anställer vi fler i svensk skola så lärarna kan få mer tid för sitt arbete. Därför visar vi lärarkåren tillit, minskar de nationella proven och den administrativa bördan, ökar lärares makt över när extra stöd sätts in och stärker lärares möjlighet att lära av varandra. Ska resultaten höjas kan vi inte bara fokusera på prestationerna, vi

måste också se de som ska prestera. Höga krav blir bara nedbrytande om man aldrig fått verktygen att leva upp till desamma. Elever måste känna tilltro till sin egen förmåga och då måste man få det stöd man behöver i tid. Trots att lärare tidigt identifierar elever som behöver extra stöd ger vi mest särskilt stöd först i nionde klass. Då är det ofta svårt för eleverna att hinna i fatt. Klarar man inte att hänga med på lektionerna bryts självförtroende och ansvarskänsla snabbt ner. Oron för den egna framtiden blir till oro i klassrummet, hela klassen drabbas. I de bästa skolsystemen i världen ges mest stöd tidigt. Därför investerar regeringen i fler speciallärare, mer specialpedagogisk kompetens hos varje lärare och en läsa-skriva-räkna-garanti i de allra tidigaste åren. Alla elever ska ha en trygg arbetsplats. En del, oftast tjejer, möter idag så många krav på hur man ska vara, se ut och lyckas att bördan blir oändligt tung. Andra, ofta killar, saknar framtidsbild och idé om vad utbildningen ska leda till. Ytterligare andra upplever en skolgång av mobbning och utanförskap. Investeringar i elevhälsa, studie- och yrkesvägledning, trygghet, jämställdhet är avgörande för attityderna till skolan. Ingen ska lämnas efter, ingen ska lämnas ensam. Att återuppbygga ett bildningsideal är ett projekt som än en gång måste engagera hela landet Sverige. Bara ett land där föräldrarna frågar sina barn: ”vad har du lärt dig idag?” kommer förtjäna en position högt på PISA:s rankingar. Märk väl, ”vad har du lärt dig idag?” är en annan fråga än ”vad får du för betyg?” I sin djupgranskning av svensk skola beskriver OECD:s forskare hur många svenska elever och föräldrar alltmer kommit att uppfatta sig som konsumenter i förhållande till skolan. Men skolan är inget tjänsteföretag, läraruppdraget inget serviceyrke. Att lära sig tar tid. Det är en process. Det går inte att beställa ett visst resultat, man kan bara åstadkomma det genom ansträngning. Vi är inte kunder i förhållande till skolan. En kund har alltid rätt, men skolan måste kunna kräva av en elev eller förälder att göra mer. Tänk så här: Det krävs ett ordförråd på ungefär 40 000 ord för att kunna läsa och förstå en dagstidning. Som barn behöver vi lära oss uppemot 3000 ord om året för att utveckla en bra läsförståelse. Det är omöjligt att hitta de orden bara i läroböcker, man behöver hämta dem på idrottsträningen, fritidsgården, i samtal med vuxna, när pappa läser högt ur en bok. Vi är medborgare. I det ingår också ett ansvar för varandra. Skolan är för alla, och allra viktigast för den som kommer dit utan att ha allt gratis hemifrån. Vilka föräldrar du har ska aldrig begränsa vilken kunskap du kan få. Då kräver det av alla oss som kan, att vi engagerar oss i våra barns lärande. ”Vad har du lärt dig idag?” Det händer att jag får frågan: Kommer vi lyckas? Kan Sverige bygga ett jämlikt skolsystem för alla barn igen? Och jag får erkänna att jag inte riktigt förstår frågan. Finns det något alternativ? Vi har visat förr att vi kan. Med så

mycket sämre förutsättningar än vad vi har idag lyckades vi bygga ett starkt skolsystem. Det är klart vi kan klara det igen. Men det kräver att vi prioriterar skolan, och prioriterar rätt saker i skolan. Och för första gången på mycket länge upplever jag att det finns ett samförstånd om detta. De ideologiska strider som härjat skoldebatten har snabbt ersatts av ett sundare tonläge där vi politiker börjat lära oss att överlåta de pedagogiska vägvalen till professionen. Så sent som i början av det här året hade fortfarande många lärare och elever anledning att vara oroliga för att ytterligare en sänkning av betygsåldern skulle drivas igenom, helt utan stöd i forskningen. Men vi lyckades sy ihop en överenskommelse om att betygsåldern ligger fast. Det ska vara slut på förändringar som drivs igenom uppifrån mot lärarnas vilja och forskningens rekommendationer. Därför vill jag uttrycka min och regeringens uppskattning över oppositionens ansvarstagande. Det lägger grunden för ett fokus på det som på riktigt kan göra skillnad för dem som arbetar i skolan. Jag ser nu en stark politisk uppslutning bakom det vi gör för fler anställda, mindre barngrupper i förskolan, Samverkan för bästa skola och läsa-skriva-räkna-garantin. Jag hoppas denna breda prioritering av skolan är här för att stanna. Det går inte att lagstifta fram ett bildningsideal. Vi kan aldrig i riksdagen besluta vad föräldrar ska fråga sina barn till kvällsmaten. Men politiken kan sätta exempel. Och om vi förväntar oss att andra ska prioritera utbildning, måste vi klara att göra det själva. Därför ska skolan alltid gå före skattesänkningar. Här i Almedalen diskuteras värdet av decemberöverenskommelsen, och jag skulle vilja säga att dess värde helt avgörs av hur den används. Om den lägger grunden för ett nytt och bättre politiskt samtalsklimat gör den svensk politik gott. Om den istället används för att klamra sig fast vid blockpolitiken finns anledning att tveka. Sveriges väg från fattigland till kunskapsnation skedde inte genom revolution. Den var möjlig därför att många människor tillsammans tog ansvar för landets utveckling. Det har lett till en politisk kultur där de starkaste förväntningarna på oss som bär ett politiskt förtroende är att vi alltid klarar att ta landet framåt, ta tag i svåra frågor, komma överens när det behövs. Att stå för sina värderingar har här aldrig uppfattas som liktydigt med att vägra pragmatism. Jag hoppas det är ett politiskt klimat vi kan ta tillbaka. För det finns ingen tid för pyttiga politiska konflikter. När världen står inför stora utmaningar behövs länder som Sverige. När man mäter vad människor i Sverige oroar sig för finns inget som oroar mer än miljöförstörelsen. Det är nog, tyvärr, en rimlig prioritering. Vi ser redan idag hur torka och naturkatastrofer blir alltmer intensiva. Vi ser hur det skakar fundamenten i redan instabila samhällen. När inbördeskriget bröt ut i Syrien hade landet redan i fem år härjats av torka, en och en halv miljon människor

hade tvingats ge upp jordar som blivit obrukbara och det var bland dessa som sökt sig till städerna utan försörjning eller framtidsutsikter som oroligheterna började sprida sig. Miljöförstörelsen är inte bara överst på listan över vår oro, miljöproblemen fyller listan därunder med nya saker att oro sig för: epidemier, krig, flyktingkatastrofer, ekonomisk instabilitet, växande klyftor – klimatförändringarna är i färd med att i grunden ändra livsbetingelserna på vår jord. Och det är nu det avgörs om vi klarar att samla mänskligheten för att möta klimathotet eller om vi tvingas att lämna efter en i grunden förödd jord till våra barn. Sverige kan vara det land som visar en möjlig väg framåt. Det kräver givetvis förändringar. Inte på samma sätt som ö-nationerna som redan köpt mark för att kunna evakuera sin befolkning när vattenmassorna sväljer ens land. Inte som i de länder där jordbruksmarken redan förvandlas till öken. Vår förändring är en annan. Vi måste visa att det är möjligt att ställa om en högt utvecklad ekonomi till att fungera inom de ramar ekosystemet sätter. Miljöpartiet har ett särskilt ansvar här. I förra årets valrörelse fick miljöpolitiken inte den tyngd den förtjänar. Det är vårt misslyckande. Vi kan inte skylla på någon annan. Miljöpolitiken har kommit att uppfattas som något som avgörs långt borta, i internationella förhandlingar och globala regelverk. I valet till EU-parlamentet var också svenskarnas förtroende för Miljöpartiet stort. Men de globala förhandlingarna kommer aldrig att lyckas om det inte runt bordet sitter länder, industrialiserade ekonomier, som visar i praktisk handling att omställningen både är möjlig och välkommen. Världen behöver länder som går före. Men miljöpolitiken här hemma har under alldeles för lång tid uppfattats som svår, dyr, en inskränkning i friheten, ett problem för landsbygden. I regering måste vi nu klara att nystarta miljöpolitiken, och göra det på ett sådant sätt att den har förutsättningar att få människor med sig i förändringen. Annars kommer vi aldrig lyckas. Jag tror att en sådan modern miljöpolitik tar sin utgångspunkt i tre saker: utvecklingsoptimism, sammanhållning och kreativitet. Sverige har gjort mycket, men det mesta av de stora miljöreformer vi berömmar oss för – fjärrvärme, koldioxidskatt, återvinning – har redan årtionden på nacken. I de senaste landvinningarna – solceller, snabbtåg, grön stadsplanering – har vi inte legat i framkant, snarare har vi kommit att stå och titta på när andra tagit täten. Och nu händer saker snabbt. Sådant som var tekniker i den absoluta frontlinjen av utvecklingen igår växer idag till självklarheter i industrialiserade länder och länder som strävar dit. Det är de smarta förnybara energisystemen som byggs ut världen över. När nya stadsdelar byggs är det med hus med extremt låg energiförbrukning och hela städer byggs om för att göra mer plats åt cyklister och kollektivtrafikanter. Nya

produkter växer fram med intelligenta återvinningslösningar där metallerna kommer från gamla produkter istället för att nytt hela tiden ska brytas ur jordskorpan. Och den nya tjänstesektorn handlar om reparation, återbruk och delande av resurser. Runt detta växer också jobb och företag fram. Från webbplatsen för att låna och låna ut lägenheter när vi åker på semester till att Ericsson ändrar sina affärsmodeller för att snarare underhålla än sälja nya basstationer. Från vintagebutiken till Bolidens smältverk för återvunnet elektronikskrot. Från det högteknologiska start-up green tech forskningsföretaget i förnybar energi till Volvos el-bussar. Vi tar nu igen förlorade år. Vi investerar i klimatsmarta hyresrätter, i tåg och stadsmiljöavtal för ny kollektivtrafik. När kärnkraftsparentesen äntligen är slut stödjer vi det förnybara. Vi höjer kostnaden på utsläpp, och låter den gröna tjänstesektorn ta vid. En modern miljöpolitik måste vara utvecklingsoptimistisk. Den utgår från att vi kan möta klimathotet, det avkräver oss förändring, men vi räds den inte. Vi längtar efter den. Sverige är idag en levande klimatrörelse. Varje dag tar människor cykeln, hoppas på tåget, väljer den miljömärkta varan även när den är dyrare. Man vill göra sin del, lämna efter sig något bra. Politikens uppgift är att gödsla den rörelsen, göra den till allas. Det miljövänliga valet ska vara det enklaste, billigaste och roligaste valet även för den ensamstående mamman med mycket månad kvar i slutet av pengarna. Det är konstigt att det ens behöver sägas: Man kan vara miljöhjälte även där bilen behövs. Var ska vi få den närproducerade maten ifrån om markerna ligger i träda? Vår enda möjlighet att bygga ett resurssnålt kretsloppssamhälle är att människor jobbar i kretsloppet. En stark klimatpolitik ger jobb just i de delar av landet som liksom glömdes bort när alla problem skulle lösas med skattesänkningar. Det är förortens miljonprogramsområden som behöver rustas, det är här nya gröna stadsdelar kan byggas. Det är på landsbygden som den lokala maten och den förnybara energin produceras, här finns byggmaterialet till våra nya bostäder, här tillverkas biogasen till våra bilar. En modern miljöpolitik bygger på kreativitet. Entreprenörskap, lokala lösningar och kultur. Karl Martin Sandberg är en av alla dem som beskrivit hur den kommunala musikskolan gav honom möjlighet att odla sin passion. Han fick låna instrument, lära sig skriva musik, skapa. Det visade sig att det var en billig samhällsinvestering med stor avkastning. Idag har Sandberg, eller Max Martin, producerat 19 billboard-ettor och hans musikproduktion är en svensk exportsuccé. De kreativa näringarna ger idag jobb till 100000 människor. Musik och dataspel, appar och nordic noir bygger en ny exportindustri. Och koldioxidavtrycket är i stort sett noll. Om second hand-möbler, blocketboxar med avlagda barnkläder och bloggar med

vintagemode var första tecknet på att ”slit och släng” snart inte är mer än en svängig sextiotalsdänga, så kommer nu nästa: makerkulturen. Snart är det bara vi som minns vad en moviebox var som spelar på mobilen, ungarna programmerar den. Hackerspace, flipped classrooms, poetry slam och El Sistema – i skolans korridorer spelar det äntligen större roll vad man kan skapa än vilka märken det är på kläderna man bär. För oss i moviebox-generationerna heter det sådant som urban odling, egen el, Kirschteiger-kokad sylt och Timell-timrad uteplats – och kanske låter det inte lika coolt som hos kidsen men kärnan är detsamma: Att det vi själva gjort, byggt eller komponerat fyller oss med mer tillfredsställelse än något vi kan köpa. Redan John Stuart Mill reflekterade över att människans behov är oändliga, och oändliga behov kan bara mättas på det kulturella planet – aldrig det materiella. Det vi ser nu är den gröna liberalismens seger över konsumismen. Du är vad du gör, inte vad du har. Att be människor om förändring är att be om det allra svåraste. Vi måste gå ut på oprövad is. Vi kan inte helt föreställa oss det samhälle som kommer, men det spelar ingen roll, vi måste ändå väga ta stegen, för vi vet att där vi står smälter isen under våra fötter. Människans förmåga att förändras växer ur hennes kreativitet. När vi får utrymme för våra drömmar, när vi får göra förändringen till vår – inte något någon annan tvingar oss till – kan vi ta oss hur långt som helst. Men för att det ska bli möjligt måste vi utmanas, tanken måste tänjas, vi måste själva föreställa oss en bättre värld att längta efter. För den är möjlig. Vi har sett förr hur engagemang, smarta styrmedel och tydliga politiska regelverk lyckats. Inte så sällan betydligt snabbare än vad vi först trodde. När konsumentkrav drev fram förbud mot klorblekning av papper hette det att det aldrig skulle gå. Men två år senare hade utsläppen av klorföreningar minskat med 50 procent, och tio år senare var minskningen 99 procent. I USA beräknar man idag att Montrealprotokollet för att förhindra ozonnedbrytande ämnen förebygger miljoner hudcancerfall. När Miljöpartiet 2004 drev igenom skatteväxling med högre skatt på villaolja och stöd till bland annat bergvärme fylldes tidningarna med krigsrubriker, men bara några år senare hade oljepannorna flyttat till museum och Sverige överträffade sitt uppsatta klimatmål med det dubbla. Vi har aldrig haft så goda förutsättningar att undvika en fullskalig katastrof som nu. Det kräver en hel del av oss som samhälle, det kräver att vi omfamnar förändringen, att vi gör den till allas och att vi släpper lös all mänsklig kreativitet som finns, men vi kan. För vi är inte landet lagom.

Taggar

2010-tal, 2015, Almedalen, Man, Miljöpartiet, Politiska tal

URI

<https://www.svenskatal.se/tale/gustav-fridolin-almedalstal-2015>